

VASÁRNAPI ÚJSÁG

KÖZHASZNÚ ISMERETEK' TERJESZTÉSÉRE.

102dik Vasárnap Kolozsvárt Martius 20kán 1836.

Elmélkedések a' váltó gazdaságról. Fagyott krump'iból liszt. Megveszés gyógyítás módja. Szegények állapotja idegen országokban. Újságok.

ELMÉLKEDÉSEK A' VÁLTÓ GAZDASÁGRÓL.

Volt egy idő, midőn a' nemzetek azt lehet mondani, csecsemő korban valának. Ekkor az emberek kevés számmal, a' föld új és nyugott lévén, fáradtság nélkül adott élelmet az embernek. Mint most is némely részeiben a' világnak, hol úgy nevezett Ős erdők vannak, melyekből fejsze még egy törzsökötsem vágott-le, nem volt a' természetnek emberi segédre szüksége, 's az ember is megérte az ő önkéntes terméseivel. De a népesség szaporodásával igyekezettek, szorgalomnak kellett támodni a' világon, 's az élelem szaporítására, mesterséges mivellel kezdék kényszeríteni a' szűz földet.

A' földművelésnek ezen első időszakában, csak egynéhány gabona nemeket természetnek az emberek, melyet ugyan azért a' magyarok életnek nevezének, mint egyetlenegy eszköz életök fenntartására. Azonban, mikor ezen gabonákat egy darab ideig egy helyen természetek, észrevévék, hogy a' föld nem akarja a' gabonát mind egy arányban teremni, 's azt hívék, hogy neki is, szintúgy mint minden élő és növekedő testnek

nyugalomra van szüksége. Ennél fogva vetetlen hagyták egy vagy több évig, 's ezen nyugalomnak ugar nevet adtak. Ezen mivelés módjából származott a' két, vagy három fordulás gazdaság, mely csupán a' gabona nemek természetése által czímereztetik. Mert csak hamar észrevették, hogy a' nyugalom által kevéssé, vagy éppen nem érték-el azt a' czélt, hogy a' földet ismét termékennyé tegyék, láták hogy megtelik dudvával, megkeményedik 's ezért az ugar évét a' földnek felpuhítására, forgatására 's trágyázására is fordíták. Ezen módon aztán sokáig lehet a' gabonát ugyan azon darab jószágon természetni. A' fordulás gazdaság eredete tehát, a' mint láthatni, az idők homályában és régiségében vész-el. De mivel akkor az emberek állapotja más, számuk és szükségeik kevesebbek voltak, azt is könnyű átlátni, hogy a' mi akkorra illett, az mostani időben nagyon hiányos és elégtelen lehet. 'S e' valóban így is van. A' népesség minden felőlről tetemesen növekedett; a' világ elébb haladt; a' mesterség mindennap újabb újabb lépéseket téssen, 's több több anyagokat kíván a' feldolgozásra; a' földművelés is tehát, ez a' mindenek közt első mesterség,

minthogy az élet azon alapúl, nem maradhat hátra; a' gazdaság számos oly növényeket vett természet alá, melyeknek eddig elé nem tudták hasznokat venni, ma pedig szintoly kapóságok, mint fontosak; másokat, mondhatni, teremtett, és több századok tapasztalásait egybegyűjtván, az igazat a' hamistól elválasztotta, 's a' váltó gazdaság módot megkezdte. Ma már két rendszer van divatban, az egyik csak gabonát termeszt, mely által a' művelésre alkalmas földek napoként apadnak; a' másik minden némü termékeket mivel, 's a' földművelés uradalmát szüntelen szélesíti; az egyik erős régiségénél és az emberek megátalkodott szokásánál fogva; a' másik, úgy szólva, csak tegnapi, de a' részrehajlatlan okoskodás és a' felvilágosodott tapasztalás a' gyámolai. Meg kell vallani, hogy nem csak a' három, de még a' két fordulás gazdaságnak is számtalan vak pártfogói vannak; a' váltó gazdasági rendszer pedig az előítelttől elfogott népség előtt bajosan kapkedvet. A' tudatlanság elfedi, vagy megkissebbíti az elsőnek fogyatkozásait és ártalmait, és nem engedi látni a' másik módnak elsőségét. Ezen sorok tehát arra lesznek szentelve, hogy a' földművelők szeméit igazi érdekeikre nézve felnyissák.

Megfogjuk vizsgálni sorban a' két egymással vetélkedő rendszert, hogy annál tisztábban kivehessük, mi a' különbség köztük, 's miő elsőséget várhatunk egyiktől a' másik felett. Az igaz, hogy a' három fordulás gazdaság (a' két fordulásról, mely éppen menthetetlen pazérlása a' föld-

nek és időnek, nem is szólván) tökéletesen megfelelt a' céljának azon időszakban, a' melybeu béhozott. A' népességnek és gazdasági tudományának akkori állapotja szerint, csak azt lehetett gyakorolni; nagyon egyszerű, nem kíván sok okoskodást, a' munkát könnyü elrendelvi benne, kevés tőkepenz, kevés tudomány kellett hozzá, 's az akkori szükségekre elégséges terméket adott. De ezen elsősegi mellett tetemes és az emberi társaságnak ártalmas következei vannak. Ezen rendszer vagy meggátolja a' népesség szaporodását, vagy ha meg nem gátolhatja, táplálására nem elégséges és így szegénységet, éhséget szűl. A' munka kevés lévén vele, az emberek szorgalma nem ösztönöztetik. A' krumpli, mely oly fontos dolog az élelem szerek sorában, 's a' melynek lehet tulajdonítani nagyobb népességek mellett is, a' hajdan oly gyakran előforduló éhség éveinek megszűnését, nem mivel etetik ezen rendszerben, mely csak némely kevés gabona nemeket vehet termesztése tárgyául, 's az embereket csupa kenyérre, vagy máléra szorítja. Szintúgy lehetetlen össze kötni vele az olajadó festéknek, fonalaknak való növények termesztését. A' lóhere, mely a' barom tenyésztésre oly szerencsés befolyással van, nem mivel tethetik sükeresen a' régi módi gazdaság módja szerint; 's így csak az egy gabona termésre lévén szorítva a' gazda, nem csuda hogy csak egy évi szűk termés mindjárt szükség, drágaságot, valamiut termékenyebb év a' gazda szorgalmát nem jutalmazó olcsóságot okoz, és a' gabo-

na arra szünteleni változásban haboz. A' marha tehésztesnek is, és így a' földek jobbításának 's a' földművelés tökéletesítésének, mint a' melyek amazzal elválhatlan egybekötetésben vannak, nagy akadályára van a' régi rendszer. Ebben csak természetes réteket ismernek, melyekből a' takarmányt csak úgy kell elvennünk, a' mint az idő hozza magával 's szaporítására nem tehetünk semmit. Ennél fogva marháinkat sem szaporíthatjuk. A' lóherét, mely oly nagy változást okozott az állatokkal való bánásban, mint a' krumpli az emberek ételmében, csak lopva, vagy erőltetve természetelni, 's az azután gabona termés nagy kárával; úgy hogy a' mely vidékekben a' lóhere művelést a' váltó gazdaság bévitele nélkül próbálták, nemcsak várt sikerét nem látták, de még kárt is okoztak vele. Az okos gazdaság folytatásában minden dolog egybekötetésben van egymással. A' ki egyik javítást béveszi, az a' másikat is fogadja el, mert külön válva nincs haszna. Nem csuda tehát, hogy a' hol a' két vagy három forduló gazdaság folytattatik, a' harmok nem csak számban, hanem formában 's jóságban is alább valók, mint a' hogy kívánni lehetne, már pedig mi fontosabb dolog a' marha tartásnál, mind a' szegény ember ételme javítására, mind a' trágyára nézve, mely a' gazda szerencséjének 's vagyonának első kútfeje. (Végzete a' jövő postán).

FAGYOTT KRUMPLIBÓL LISZT.

A' hirtelen fagy, vagy hó miatt

ki nem ásathatott, vagy kiásatás után megfagyott krumplit, nem kell haszontalan dolognak tekinteni, mert abból illendő vele bánás által igen jó lisztet lehet készíteni. Midőn a' krumpli meg fagy, annak felszínéhez közel, rakodni szokott egy jókora vastag jég boríték, mely a' krumpli kiengedésekor, ennek megrepesztett haján kiszívárog, a' hátramaradt krumpli részek pedig egybe csomoszkodott liszt alakot kezdenek váltani. Ezen megfagyás és kiengedés mentől többször történik, annál kevesebb nedv marad a' krumpliban, és annál poronyóbb liszt-csomócska formájává válik az egész krumpli, annyira, hogy négy vagy öt megfagyalás és kiengesztelés után csak meg kell szárasztani a' krumplit ki terengetve szellős helyre, 's haja alatt legottan igen finom 's sokáig eltartható lisztet lehet találni, melyet a' már száraz krumpli egyben roncsolása után, szita segedelmével könnyű a' hajtól külön választani. — Az e' félet megpróbálni, 's a' próba kiemeneteléről tudósítani a' közönséget a' vasárnapi újság által, 's ennek becsétés hasznos voltát hathatósan emelni kifogja? Lesz-e valaki, ezeket nem csak olvasandó, de meg is teendő? —

MEGVESZÉSGYÓGYÍTÁSMÓDJA.

Bár mily ismeretes is, legalább nevérol, a' nyavalyák legirtózatosabbika a' megveszés; természetét még is, orvos nem orvos előtt, homály fedi; mi csuda tehát ha orvoslását a' köznép babonában, 's némi mende mondában keresi; az orvosi kar nagy ré-

nem 120 millió pengő forintra ment. Ezen segedelmet többnyire minden feltétel nélkül adják nekik, 's a' hol valami munkát kívánnak is tőlök, ez könnyebb és kevésb ideig tartó, mint a' mennyit akármely munkásnak kell véghez vinni, a' ki napszámmal keresi élelmét. Elment az ember egy angol helységbe, látott egy csinos, bár kisdud, falusi házat, benne tisztességes bútorokat, lakóit tiszta ép ruhába öltözve, szép fejeér kenyeret éve; 's ki lakott a' házban? a' falu szegénye. De éppen ez a' további tekintet nélküli bőkezű segedelmezés nagyon előmozdította a' munkátlan-ságot, a' jövendővel nem gondolást, és ezért is növekedett a' szegények száma mind többre többre, 's a' tak-sa a' felyebb említett temérdek sum-mára, mely az ausztriai birodalom jö-vedelménél csak 10 millióval kevesebb.

Más országokban, hol a' szegé-nyekről országos gondoskodás van, mindenütt, kivéven Bernt Helvétziá-ban, és Dániát, az irántok hozott tör-vények oly formán intézék dolgukat, hogy a' segedelemből élő szegény ál-lapotja ne legyen oly kívánatos, mint a' dolga után függetlenül élő napszá-mosé.

Erre nézve azt határozták, hogy a' szegény, a' ki segedelmezésből él, veszesse-el minden birtoki jussát; hogy ne léphessék házas életre, míg gyá-molítást kap; és több országokban, a' ki egyszer segedelmet kapott a' közönségtől, nem házasodhatik-meg, míg azt vissza nem fizeti, vagy ke-zességet nem állit, hogy jövendő családjá nem lesz a' közönség terhére; másutt azt legalább megkívánják, hogy

három év eltölt legyen, miolta sege-delmet nem kapott. A' ki már egy-szer házas és a' közönségre szorúl, elveszti gyermekein való hatalmát, lakását vagy foglalatosságát nem vá-laszthatja kénye szerint, 's ha egy-szer a' dolgozó házba jút, félő hogy onnan nem szabadul-ki többé. Ily kö-rülmények közt látni való, hogy csak igazán szükségben és nyomoruságban lévők fogadják-el a' közsegedelmet.

Ú J S Á G O K.

Portugál 's Szárdinia közt tavaly támadt meghasonlás megszűnt. A' portu-gáli kormány aug. 31ikén 1835. költ rendeletétől fogva, (melyben a' szár-dinai hajókat a' portugáli kikötőktől eltiltá.) t. i. a' két ország közti kö-zösülés félbeszakadt vala. Anglia köz-bejárását ajánlá megbékültetésökre, 's az Londonban jan. 9dikén Pámersz-ton miniszter előtt a' két viszongó udvar követei által meg is esett.

Vasingtonból jan. 31dikén Újjark-ba érkezett staféta is azt a' hirt ho-zá oda, hogy az amerikai kormány az angol közbenjárásót a' Francia-országgal való megbékülésre nézve elfogadta.

Angliában nagy figyelmét gerjesztett és érdeklő vitatásokot okozott az Oroszország nevedő hatalma, 's nevezetesen a' konstántzinápolyi ten-ger szoros felé közeledése, mely ed-dig elé minden nemzetek hadi ha-jói előtt zárva volt, de az Oroszor-szággal Hunkiár Iszkelessziben nem régiben kötött egyezés az Orosz ha-dihajóknak szabad átmenetelt enged. Erre nézve Dödlé Sztjuárt nevü par-

limenti tag, ki egyébaránt a' miniszteri párton van febr. 29dikén az alházban világositást kért az Oroszország Lengyel és Törökországhoz való állásáról; Angliára és Európára nézve félelmesnek állítván, az orosz hatalom és befolyás növekedését azon két országban. Kérte következőleg a' ház asztalára tétetni 1) az 1833ban jul. 8dikán Hunkiár Iszkelessziben költ egyezésnek; 2) az 1834beli jan. 29diki pétervári egyezésnek; 3) a' török és mészka kormányok felyebbi egyezéseket tárgyzó levelezésnek; 4) az angol és orosz kormány levelezéseinek mássait. Ezen indítványt mind két félbeli tagok közül többen pártolák. — Lord Pámersztón a' külügy miniszter mentvén a' miniszterium eddig folytatott politikáját, azt mondá, hogy a' Hunkiár Iszkelesszi egyezés előadása nincs ellenére, a' pétervári ellenben nincs hivatalosan közölve az angol kormányval. A' mi az orosz és török kormányokkal ezen egyezések iránti levelezést illeti, azokat az igazgatás külügyviselésének kára nélkül elő nem adhatja; Lengyelországra nézve pedig előadásuk elkeseredést és bosszantást szülne minden haszon nélkül. A' dárdánelláknál való átmenet csak csupa hang, mert az csak háboru esetére szól, a' midőn az angol hadi hajóknak is mind oda, mind Törökország minden kikötőjibe szabad bémentők van; béke idején ellenbe mind egyiknek, mind másinak hadi hajóji régi szokás szerint kizárvák. A' miniszterium átaljában soha sem fogja szenvedni, hogy Angliának sem becsülete, sem haszonérdeke megsértessék, 's ha szükséges-

nek látnák, mind a' parlamentet megszólítnák a' szükséges segedelemért, mint azt reménylnék hogy Európa népei részéről nem maradnának magokra a' háboru folytatásában. De más felől nem akarja a' kormány, hiu félelmések ébresztése által, valamely más hatalom nehezteletését ok nélkül felgerjeszteni; 's a' békét meddig csak lehet kívánja tartani, nem látván semmi fenyegető körülményt az ország jóllétére 's boldogságára nézve. — Pámersztónnak mind ezen szép beszédei mellett megjegyzésre méltó dolog az, hogy ezen megszólítást a' miniszteriumhoz épen ennek a' pártján lévő tag tevén, mert az angol országgyűlésén a' felekezetek szorosán együtt szoktak tartani, 's egyik tag is valami nevezetes indítvánnyal, vagy javallattal az egész párt tudta 's egyetértése nélkül csak úgy bolondjába elé nem áll.

Febr. 23dikán Júm nevű tag az Oránzlózsiknak nevezett titkos társaságok elfojtására tett indítványt. Ez iránti beszédében figyelmessé tette a' házat arra, hogy a' kömberlándi herczeg azután is mi után királyi testvére azon lózsik eltörlése iránti kívánságát kijelentette, bennök nem csak megjelent, de ki is nyilatkoztatta, hogy azon titkos társaságok nagy mesterének és előmozdítójának fog maradni. Mólszworth *) nevű tag gyámolítá a' javallatot, és azt kíváná, hogy a' társaság fejei Bontánibébe **) vitessenek; 's a' péreket ha azon hibába találtatnak ne a' felház, hanem

*) Molesworth. **) Botanybay. Angol gyarmat az ötödik világ-részben, az angol gonosztévők számkivetése helye.

köz esküttek előtt pereljék meg. — A' miniszter Rosszel János azt mondta, hogy az erőszakos elnyomás nem lesz jó, mert külső formákat elhagynak ugyan, de alattomban még is csak folytatnák, hanem azt ajánlá, folyamodnék az alház a' királyhoz és kérjék meg oly rendelések tételére, melyek által minden politikai társaságok, melyek magukból más vallásfelekezettelieket kizárnak, titkos jelekkel élnek és céljuk elérésére más velök összeköttetésben lévő társaságok által dolgoznak, alkalmás eszközök által megszüntessenek. Ez a javallat, mit OKonnel is gyámolita, elfogadtatott és a' felyebbi tárgyú kérelem a' királyhoz elküldetett. Febr. 25dikén felolvasák a' kegyelmes királyi választ, melyben nyomosan kijelenti, hogy igen is a' kijelent társaságoknak megszűnését akarja, reményli hogy hűséges és törvényes gondolkodásu alattvalói ezen akaratjának végrehajtásában segedelemmel lesznek. A' válasz a' nagyobb résztől nagy örömmel fogadtatott, és következőzése a' volt, hogy a' Kömberlándi herczeg más nap u. m. februar. 26ikán a' felházban kijelenté, hogy mihelyt az alház határozata 's a' király felelete értésére esett, az orániai vagy oránzlózsik legjelesbb tagjaival egyet értve az írlandi társaságoknak legottani szétoslásokat ajánlá. Az első miniszter lord Melbörn felelé, hogy éppen ezt is várta egy oly méltóságú 's rangu embertől mint a' herczeg, 's örvendi, hogy a' dolog ily szép szerint eligazodván, nem lesz kéntelen erőltető eszközökhöz

nyúlni a' királyi parancs végrehajtására, mit nagyon sajuált volna. Vincselszé nevű pér nagyon sajuálá azon társaságok megbuktát, 's azt jövendőlé, hogy a' protesztáns vallás utolsó védbástyája azzal Brittországban megbukott. Lord Melbörn biztató azonban, hogy a' protesztáns vallás azért éppen oly rendithetetlen marad, 's a' nevezett pér annál kevésbé féltsé, hogy ama (rendeles által neki sena címje, sem birtoka, sem élete nem veszedelmeztetik.

Az angol párliment előtt 55 rendbeli vasút terv áll, melyek mintegy 450 millió pengő forintba kerülendők, és ez a' summa csupán magánosok aláírásából kell hogy bégyűljön.

Francziaországban az új minisztériumban Tiersz (külügyminiszter) Mézon, Düperré, Dárgú*) urak a' régiek közül megmaradtak; Szozé, Montálivé, Pásszi, Pélé urak**) ujonnan léptek bé. Tiersz úr kijelenté a' kamarában hogy az új minisztérium az eddig tartott rendszerrel marad.

Spanyolországban Mendiszával kihirdette, egy febr. 19ikén költ kir. rendeles által, hogy minden nemzeti jószágok (többnyire eltörölt klastromok javai) eladókká tételnek. Fizetésül elveszi a' kormány az ország kötelező leveleit annyiban a' mennyiről szólanak, (ámbar a' pénzpiacokon most félannyi árron is alig kelnek). A' ki pedig kész pénzt fizet, csak 16 év alatt kell a' summát lefizetni.

*) Thiers, Maison, Duperrey, D'Argout.

**) Sauzet, Montalivet, Passy, Pelet.